

Düşüncenin Tarihsel Sürecinde Hegel'in Varlık, Yokluk ve Oluş Diyalektiği

Özet

Diyalektik süreç tüm gerçekliğin temelini oluşturur. Hegel bu süreci düşünce ve olgusal gerçekliğe karşılık gelen diyalektiğin üçlü gelişim evreleri aracılığıyla açıklar. Bilim dizgesinin başlangıç evresini oluşturan en soyut durumu içinde gerçekliği, mantık ya da varlıkbilimini Hegel, diyalektik gelişim sürecinin temelinde yer alacak ilk genel kavram ya da ulam (kategori) olan *Varlıktan* başlatır, bunu *Yokluk ve Oluş* ulamları izler. Bu süreç aynı zamanda usun ya da diyalektik düşüncenin üçlü gelişim sürecini oluşturan *Soyut-Anlak*, *Us'un Diyalektik-Olumsuz* ve *Kurgusal-Olumlu* evrelerine karşılık gelir. Hegel, felsefe tarihini, felsefi düşüncenin tarih içinde gelişimini de bu aynı diyalektik evrelere karşılık gelecek biçimde düşünür. Kendi felsefesini Hegel, felsefe tarihinin ilk iki birbirlerine karşıt soyut evrelerini oluşturan *Geleneksel Metafizik* ve modern kuşkuculuğun bir sonucu olan *Eleştirel Felsefe*'den ayırt ederek, usun olumlu evresi olan *Kurgusal Felsefe* olarak adlandırır. Hegel'in kendisiyle başlayan, düşüncenin diyalektik gelişiminin son evresini simgeleyen bu evre, usun dış-dünya ve kendi içinde soyut karşıtlık ve ayrımlardan arınarak bireşime kavuşmuş olduğu bir evredir.

Bu çalışma, yukarıda kısa bir ön sunumunu yaptığımız Hegel'in dizgesel düşüncesini göz önünde bulundurarak, bu dizgenin doğru anlaşılması için onun felsefenin başlangıcına ve özellikle eski (antik) Yunan felsefesine ilişkin yorumlarına odaklanmaktadır. Felsefenin başlangıcını diyalektik düşüncenin de başlangıcıyla örtüşüren Hegel, bu başlangıcı kendi bilim dizgesinin açılımına uygun düşecek bir biçimde varlığın en soyut kavranışını oluşturan Parmenides felsefesinde bululamaktadır. Hegel, felsefenin özgün başlangıcını Parmenides'in varlık öğretisinde görürken, Parmenides ile birlikte Zenon ve Herakleitos'u diyalektik düşüncenin en özgün nitelikte temellerini oluşturan filozoflar olarak kabul etmektedir. Eski Yunan'da Parmenides ve Zenon'da özgün bir başlangıç kazanmış olan diyalektik düşünce, Herakleitos ve daha sonra Platon'da nesnel bir içerikle düşüncenin arı bilimi olarak en yüksek evresine ulaşmıştır. Hegel'in

felsefenin başlangıcını oluşturan filozoflara ilişkin yorumlarını değerlendiren bu çalışma, ayrıca onun *Varlık*, *Yokluk* ve *Oluş* diyalektiği bağlamında tüm gerçekliğe karşılık gelen kendi felsefesini, felsefe tarihi aracılığıyla nasıl haklı çıkararak temellendirmiş ya da doğrulamış olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Terimler

Hegel, Diyalektik, Anlak, Us, Antik Yunan Felsefesi, Varlık, Yokluk ve Oluş.

Diyalektiğin, tümüyle kendine içkin tinsel bir öz ya da tözün açılmanması yoluyla gerçekleştiği düşüncesi, bunun yanı sıra diyalektik dizgenin kapalı görünümü, Hegel diyalektiğinin özellikle Marksist diyalektikten zorunlu olarak ayırt edilmesini gerektiren bir özelliktir. Bu yönüyle Hegel diyalektiği, bir dizge olarak, düşüncenin kendi içinde zorunlu diyalektiğini ve daha çok ussal tutarlılığını gözeterek, saltık idealizmin doğrulanması işlevini yerine getirir. Fakat Hegel'de diyalektik, diğer yandan tümüyle olgusalıktan yoksun kalmaz, bilincin saltık bilgiye, usun evrensel dünya tarihinde özgürlüğe doğru gelişiminin temelinde yer alır. Bu durum, olgusalığın bir tinsellik olarak yorumlanmasından ya da tinsellikle özdeşleştirilmesinden kaynaklanır. Hegel, kendi düşüncesini ya da diyalektik mantığı, evrensel Dünya tarihinin temelini oluşturduğunu görmekle yetinmez, düşünce tarihi içinde de bu diyalektiğin varlığını ve işleyiş biçimini haklı çıkarmaya ve doğrulamaya çalışır. Kendi varlığını ve düşüncesini Hegel, düşüncenin nesnel gelişiminin bir içerimi ve sonucu olarak konumlandırır. Bu evrensel tarih, düşüncenin ve varlığı olgusallaşan diyalektiğinden oluşur.

Kendi düşüncesinde, bu evrensel diyalektik sürecin gelişiminin bir sonucu olarak, çağdaş diyalektiğin yapısını ortaya koymuş olsa da, Hegel'de diyalektik, zaman içinde kendi kendisini açıklamakta olan kökleri Antik Yunan ve Doğu felsefelerine uzanan ve düşüncenin tarih içindeki en önemli kazanımlarının bir birleşime kavuşmasından oluşmaktadır. Hegel, bu nedenle, düşünce tarihinin gelişimi içinde var olan diyalektik düşüncüyü, ona hiçbir dışarıdan, kuramsal ve yöntemsel bir ekleme yapmaksızın bize ya da filozofun kendisine görüldüğü gibi sadece açığa çıkarıp, dile getirmekle dizgeleştirdiği inancındadır. Bu nedenle Hegel felsefesi ve diyalektik, gerçekliğe dışarıdan uygulanabilir bir mantık ya da gerçekliği ele geçirmenin bir aracı (organon) değil, sadece varolan olduğu gibi, düşünce ve kavramın kendi açılım sürecini betimlemek ve dile getirmekten oluşmaktadır. Eğer diyalektikten bir yöntem olarak söz etmek gerekirse, bu yöntem Hegel felsefesinde, usun hem kendi içinde zorunlu devinimini hem de evrensel tinin zaman ya da tarihsel süreç içerisinde tüm gelişim evrelerini betimleyen görüngübilimsel bir yöntemdir.

I

Hegel, diyalektik düşüncüyü, sadece evrende Oluş'un varlığını ve bu Oluş süreci içinde, karşıtların birliği ve savaşımı düşüncesini en özgün biçimiyle geliştirmiş olan Herakleitos'tan yararlanarak geliştirmekle kalmamıştır. Hegel kendi diyalektik düşüncesini, felsefe tarihinde, düşüncenin gelişimi içinde farklı filozoflarda ortaya çıkıp bir gelişime kazanmış olduğunu göstermeye çalışmıştır. Hegel diyalektik düşüncüyü, Herakleitos'un yanı sıra, usun çelişkilere götüren duyuusal yanılısamalı algılardan kurtulduğu oranda ancak asıl gerçekliği kavrayabileceğini savunan Platon'dan ve bu ussal gerçekliğin bir ya da çok olsun değişmeyen salt kendine özdeş bir varlık ya da varoluş durumu olduğunu dile getiren Eleacı bir anlayıştan da yararlanarak dizgeleştirmiştir. Antik Yunan Felsefesinde Hegel, farklı filozoflar aracılığıyla aynı diyalektik düşüncenin farklı evrelerini ve biçimlerini bir arada görmektedir. Diyalektik düşünce, Hegel'de dizgesel bir yapıya kavuşup geliştirilirken, diyalektik felsefenin kökenleri Herakleitos'un yanı sıra, Eleacı ve Platoncu düşüncede açıklığa kavuşturulup ortaya çıkarılmıştır. Özellikle diyalektiğin, örük biçimde olsa da temelleri Zenon ve Herakleitos'ta atılmış özgün içeriğini, Hegel usun karşılıklı konuşma ya da tartışma yoluyla karşıtlık ve çelişiklerden geçerek, asıl kavramsal gerçekliğe yükseldiği, bunun

bir yöntem olarak, zorunlu ussal bilgiye ulaşmanın tek olanaklı düşünme ve kavrayış yolu olduğunu ortaya koymuş olan, Platon'da bulunmaktadır. Diyalektik Platon'da yetkin bir biçime kavuşturulmuş, düşüncenin arı ve en pekin bilimi ya da doğru bilgiye ulaşmanın bir yöntemi olarak kavranmıştır. Fakat bunun tam tersine diyalektiğe yönelik olumsuz bir yaklaşım sergileyen Aristoteles'in düşünceleri de Hegel'in diyalektik felsefesinde önemli bir yer bulmuştur. Diyalektiğin düşüncenin gelişiminde ve bir dizge haline dönüştürülmesinde, Hegel, sadece Elea, Herakleitos ve Platon felsefelerinden yararlanmakla kalmamıştır. Hegel tümüyle diyalektik düşüncenin tarihsel açıdan bir sunumu olan kendi dizgesini, kesin zorunlu bilgiye ulaştırmayan, bir uslamlama biçimi ve ancak olası öncüllerden yola çıkılarak oluşturulmuş kesinlikten ve gerçeklikten yoksun bir bilgi olarak gören Aristoteles'in düşüncesinden de aynı oranda etkilenecek geliştirmiştir (Aristoteles 1989: 3-4). Her ne kadar, Aristoteles Platon'un tersine, gerçekliği kavramanın bir aracı olarak mantık karşısında doğru düşünceye ulaştıran bir yöntem olarak diyalektik düşünceye olumsuz bir işlev yüklemiş olsa da, sonuçta diyalektiğe yönelik farklı ve karşıt anlayışlar, Hegel felsefesinde çağdaş bir içerikle yorumlanarak tek bir dizge içinde, bütünlüğe kavuşturulmuştur.

II

Antik Yunan düşüncesi, daha ussal düşüncenin başlangıcında, bir ile çoğun, sonlu ile sonsuzun ve varlık ile yokluğun aynı gerçekliğin farklı yanları olduğunu, değişim içinde varlığın kendi karşısına dönüştüğünü ve varlığın farklılaşmasının tek bir evrensel ilkeden, kendi içinde ayrımsız bir varlıktan kaynaklandığı anlayışını ortaya koymuştur. Ve değişimin ancak bir sayıtlı ya da açık bir biçimde bu yolla gerçekleştiği ve gerçekleşebileceği düşüncesini savunup temellendirmeye çalışmıştır. Böylece, Sokrates öncesi doğa bilimci filozoflar, bu dönemde, olgusal gerçekliği, hem başlangıç hem de sonuç olarak kendinde içeren, her şeyin kendinden çıkıp tekrar kendisine döndüğü, ayrımlaşmamış nesnel bir ilkeden çıkarsamaya ussal olanı önce duysal bir biçimde de olsa kavramaya ve kavramsallaştırmaya çalışmışlardır. Olgusal olandan ussal olana yönelme ve ussal olanı duysal görünümleri içinde kavrama, Hegel açısından, kurgusal düşünceye doğru atılmış zorunlu bir başlangıç ve önemli bir adımdır. Evrendeki devinimin ve değişimin ussal yoldan açıklanma çabası, diyalektik düşüncenin ve onun ilkelerinin ilk ve örtük biçimde dile getirilmesini sağlamıştır.

Varlık ve düşüncenin dolaylısız birliği, Elea düşüncesinde her şeyin "Varlık" ya da "Bir" olarak düşüncede kavranması, Herakleitos'ta ise Logos-Kozmos özdeşliğinde karşımıza çıkar. Varlık ve düşünce başlangıç ve sonuç olarak zaman açısından bakıldığında hem dolaylısız hem de dolaylılanmış bir birliktir. Herakleitos'ta varlık ile düşünce bağıntısı, özellikle fiziksel süreci ve aynı zamanda devinim içindeki ussal uyumu simgeleyen "Ateş" aracılığıyla kurulur. Ateş burada ussal olmakla birlikte, aynı zamanda fiziksel bir tözdür; böylece varlığın kendinde devinimine ve Logos'un zorunlu yapısına karşılık düşünülmektedir. Varlığın var olduğu kadar, aynı zamanda yokluğun da bir gerçeklik olduğu, oluş ve karşıtların birliği düşüncesi, Herakleitos felsefesinin diyalektik uslamlama biçiminin temelini oluşturmuştur. Parmenides'in yalnızca, bir ilk ve son olarak en genel kavram olan varlık düşüncesini savunmasına karşın, Herakleitos, varlık ve yokluğun, her ikisini de kapsayacak bir biçimde, birbirine geçen oluş ve değişim sürecini, bir ilke olarak kavramakla kalmamış, aynı zamanda bunların tek başına ve birbirinden bağımsız var olamayacakları düşüncesini de savunmuştur.

Varlık ve Yokluk'un birliği, bir ölçüde Zenon'da da görebileceğimiz bu bağının, nesnel bir diyalektiğe olanak sağlayacak bir biçimde, Herakleitos'ta bulgulanmasıyla diyalektik düşüncenin temelini oluşturacak olan asıl değişmeyen gerçekliğin, oluş ya da değişim olduğu anlayışına ulaşılmıştır. Burada, Oluş düşüncesinde, Hegel açısından, diyalektik düşünce ya da kurgusal usun özünü oluşturan "karşıtların birliği" ilkesi dile getirilmektedir. Hegel, "Salt varlık ile salt hiçlik aynı şeydir" derken, vurgulamak istediği şey, her ikisinin de tek başına Gerçeklik (hakikat) olmadıkları, "varlığın hiçliğe, hiçliğin varlığa geçmesi değil, geçip kaybolmuş olmasıdır" (1966: 95; 1976: 144; 1986a: 72; 2008: 61).¹ Diyalektik süreç ya da oluşta, karşıtların birliği gerçekleşmiş olmakla birlikte, gene de Oluş, kendisini, Varlık ve Hiçlik olarak, var olan anların her birinden ayırmıştır. Daha doğrusu, somut olan bu birlik, bir geçiş ve aynı zamanda bir *ayrım*da birliktir. Bir birlik olmak açısından Oluş'un asıl gerçeklik (hakikat) olduğundan söz ederken Hegel, bunun sadece bir ussal kavrayışın soyutlama anlarından oluştuğunu, Varlık ile Yokluk'un "her birinin hemen *dolaysızca kendi karşıtında kaybolması*" devimi olduğunu vurgulamaktadır. Ve bu durumda ona göre, bu oluş ya da geçiş, "öyle bir devimdir ki, içinde varlık ile hiçlik ayrıdır, ama bu ayrım gene dolaysızca eriyip çözülmüş bir ayrımdır" (1966: 95; 1976: 144-145; 1986a: 72-73; 2008: 61). Bu nedenle, diyalektiğin evrensel ilkelerinin ve belirleniminin ilk dile getiriliş biçimlerini Hint ve Çin düşüncesine dek izleyen Hegel, "Oluş"un ya da "karşıtların birliği"nin bir gerçeklik ilkesi olarak kavranmasıyla, diyalektik düşüncenin Herakleitos felsefesinde ussal bir yapı kazanıp biçimlendirilmiş olduğunu görür.

Varlık Herakleitos'ta değişmeyen kendisiyle soyut bir özdeşlik değil, karşıtların geriliminde varolduğudur. Varlıktan yokluğa geçiş ya da oluş Herakleitos'ta diyalektiğin ussal olduğu kadar, somut ve nesnel boyutunu oluşturmada ve evrensel bir ilke olarak kavranmaktadır. Bu nedenle Hegel, "Burada yere basıyor ayağımız, sağlam zemin burada; bir tek önermesi yoktur ki Herakleitos'un alıp Mantık'ına katmamış olayım"der (1955a: 279).² Hegel, bu felsefede, kendi bilim dizgesinin açılımını olduğu kadar, kendi bütünlüğü içinde diyalektiğin evrensel gelişim süreci olarak, "Varlık'tan, "Yokluk"a, ardında da ilk dolaylı düşünmeden, karşıtların birliğini kendinde barındırmakla Saltık nitelikte üçüncü, ama aynı zamanda ilk somut ulam olan Oluş'a doğru bir ilerlemenin gerçekleştirildiğini" vurgular. Dolayısıyla Hegel, Herakleitos'ta "felsefi Düşünce'nin, (İde'nin) Parmenides ve Zenon'da soyut anlak uslamlamasından öteye geçerek, kendi kurgusal özülle buluştuğunu" görür (a.e., 279). Evren en başta Varlık ve Yokluk olarak karşıtların varlığında ve ussal uyumunda gerçeklik kazanmakta, varlık sürekli karşıtına dönüşerek bir akış içinde oluşmaktadır. Bu türden bir düşüncede özdeşlik salt soyut bir ayrım olarak kalmaz, ancak karşıtıyla birlikte var olmayı gerektirir. Karşıtlık ve çelişki, değişim ya da oluş, sadece ussal olanın yüzeysel ve geçici bir görünümü değil, varlığın ya da evrenin ussal bir zorunluluğu ve asıl gerçekliğidir. Herakleitos felsefesinde her şey, evrensel Oluş içinde vardır. Fakat bu

¹ Doğrudan aynı yapının birden fazla çevrilmiş metnine gönderimde bulunulan alıntılarda Türkçe metin ya da metinler göz önünde bulundurularak, uygun anlam ve anlatım bakımından olanaklı olduğunca İngilizce metne bağlı kalınmaya çalışılmıştır.

² Alıntının değiştirilmeden aktarıldığı yer (Yenişehirlioğlu 1985: 210).

Oluş, gelişi güzel değil, evrende var olan zorunluluk içeren bir düzene ve ussal bir uyuma göre, bu nedenle doğrudan Logos'a uygun bir biçimde gerçekleşmektedir.

III

Hegel, Herakleitos'un bulgulamış olduğu diyalektiğin oluş ilkesinin, daha sonrasında, Aristoteles'in geleneksel mantığında biçimlendirdiği usun ilke ya da yasalarının, diyalektik düşünceye karşıt nitelikte, gerçekliğin bir anlak ya da uslamlama ilkesi olarak alınarak yadsındığını açık bir biçimde göstermeye çalışır. Bu hem gerçekliği belirleyen hem de ussal düşünceyi oluşturan ilkeler, Aristoteles'te, A'nın A olduğu, (A=A) *özdeşlik*, dolayısıyla bunun olumsuzu A, A-olmayan olamaz biçiminde dile getirilebilecek olan *çelişmezlik* ve A'nın aynı zamanda hem A hem de A-olmayan nitelmesini alamayacağını bildiren *üçüncü durumun olanaksızlığından* oluşan ilkelerdir. Burada usun özdeşlik ilkesinin farklı biçimde anlatımı olan bu ilkeler, usa ya da sağduyuya uygun görünüyorsa da, Hegel açısından usun ya da düşüncenin olduğu kadar diyalektik gerçekliğin yapısına aykırı olan yasalardır. Çünkü Hegel, bir önerme olarak bu yasanın anlatımını, şu sözlerle dile getirmekte ve karşı çıkmaktadır: “*Her şey kendi ile özdeştir; A=A*”; ve olumsuz olarak: *A aynı zamanda A ve A-olmayan olamaz.* -Bu önerme, gerçek bir düşünce yasaı olmak yerine, *soyut Anlak* yasasından başka bir şey değildir” (1991: 166 §115). Hegel usun diyalektik ve kurgusal yapısıyla anlağın durağan soyutlayıcı yapısını birbirinden ayırmaktadır. Bu durumda ister istemez, özdeşlik yasaı, “boş özdeşlik”, sadece bir “eşsöz” ya da soyut bir mantık yasasından öte bir değer taşıyamaz (1976: 176-178; 1986a: 85-86; 2008: 313-314). Hegel'e göre, “Bu Özdeşlik, sıkı sıkıya tutulup Ayrımdan *soyutlandığı* ölçüde *biçimsel Özdeşlik* ya da anlak-özdeşliğidir” (1991: 166 §115). Dolayısıyla, bu yasa, hem varlığın hem de düşüncenin bir yasaı olamaz. Oysa *özdeşlik* ya da *çelişmezlik ilkesini* Aristoteles, hiçbir kanıtlanma gereksinimsizin varlığın temelinde bularak, tüm varlığı ve uslamlamalarımızı olanaklı kılacak bir belit (aksiyom) olarak kabul eder. Bu açıdan, varlığı ve düşünceyi özdeş kılıp birbirinden ayırmadığı için hiç değilse Aristoteles, modern düşüncede görülemeyecek, Hegel açısından olumlu sayılabilecek kurgusal olduğu kadar, nesnel bir yaklaşımı izlemiş olur.

Çelişmezlik, Aristoteles'te, hiçbir kuşkuya yer vermeyen ussal bir yasa, en açık ve en temel nitelikte bir varlık ve düşünce ilkesidir. Bu nedenle çelişmezlik, ussal olduğu ve her doğru uslamlamada usun uymak zorunda olduğu yasa olduğu kadar, varlığın ya da tüm olgusal gerçekliğin de zorunlu yasaıdır. Çünkü doğru düşünme, Aristoteles'te varlığa karşılık gelmekte ve onu her nasılsa olduğu biçimiyle kavrayıp dile getirmektedir. Us, bunu özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü durum olanaksızlığını temel alan kendi biçimsel düşünme yasalarına uygun gerçekleştirmektedir. Varlığı, zorunlu bir biçimde belirleyen bu yasalar, aynı zamanda usun yapısını da belirlemektedirler. Bunun dile getirilmiş olduğu özdeşliğin tersini düşünmek ya da çelişkinin varlığını kabul etmek, gerçek dışı ve saçmadır. Böyle bir durumda, ussallıktan, dış dünyanın doğru bir biçimde kavranışından söz etmek tümüyle olanaksızdır.

Us açısından *çelişmezlik*, bu durumda, bilgi ve varlığın onsuz düşünülmeyeceği, Aristoteles için tüm diğer belitlere karşın tutarlı düşünmenin en temel ölçütüdür. Dolayısıyla, kuşku duyulamaz bir ilkedir. Bu nedenle, Aristoteles, değişim düşüncesine

karşı çıkmaya da, değişim sürecini karşıtların birliği olarak gören Herakleitosçu düşüncüyü tümüyle usdışı bularak, anlamakta ister istemez zorlanmaktadır. Çelişmezlik ilkesini, başta Herakleitos'un yaklaşımı olmak üzere, tüm diyalektik düşünce ve uslamalara karşı Aristoteles, “*Aynı niteliğin, aynı zamanda, aynı özneye, aynı bakımdan hem ait olması, hem de olmaması olanaksızdır*” (1985: 206, 1005 b20) biçiminde dile getirmiştir. Hatta bu tanımlamanın pekinliğine ve usa uygunluğuna sarsılmaz bir güven duyan Aristoteles, Herakleitos'un bu ilkeyi gerçekten inanarak yadsımış olmasını bile kuşkulu bulur. Ona göre, “Gerçekten de bazılarının Herakleitos'un ileri sürdüğüne inandıkları gibi, bir ve aynı şeyin hem var olduğu, hem de olmadığını düşünmek mümkün değildir” (a.e., 206, 1005 b25). Oysa Hegel bunun Herakleitos tarafından dile getirilmiş bir yanlış anlatım ya da yanlışlama olmadığını vurgular. Tersine Aristoteles'in, Herakleitos'ta us ve varlığın yapısına aykırı görmüş olduğu karşıtların birliği anlayışını dile getiren diyalektik düşüncüyü, temelleri Herakleitos felsefesinde oluşturulmuş bu çelişki mantığını, Hegel gene usun asıl yapısına sahip çıkarak ve usun kendi içinde kalarak savunur. Çünkü geleneksel mantığın temelini oluşturan usun çelişmezlik ilkesine uygun biçimde tanımlanması ve çelişmezlik ilkesinin usun en temel ve belirleyici özelliği sayılması, usa uygun olmaktan çok, usun gerçek doğasına aykırı düşen, Kant felsefesinde de karşımıza çıkacak olan, anlama yetisinin sınırları içinde kalan ve sadece ona uygun olan yanlış bir tanımlamadır.

Oysa Us, anlama yetisi, bir başka deyişle Anlak'tan farklı bir işlev ya da yapıya sahip olduğundan, kendinde gerçekliğe ya da saltık olana devinim içinde bir süreç olarak karşılık gelirken, çelişki ve karşıtlıkları kendinde barındırmakta olduğu için sınırlı değildir; Anlak gibi var olan gerçekliği yalıtılarak ayrımlar koyarak gerçekliği kavramaz ve düşünmez. Hegel, çelişkinin ve karşıtların birliğinin, usun olduğu kadar varlığın da temelinde bulunduğu düşüncesiyle Herakleitos'un nesnel diyalektiğinin yanında yer almakla, usun doğru bir tanımını oluşturmaya çalışmıştır. Bu nesnel diyalektik aracılığıyla Hegel, Aristoteles'in yaklaşımıyla süre gelen ve benzer bir biçimde Kant'ın Us'un çelişkiden arındırılmış yanlış bir tanımı ve sınırlandırılmasıyla ile gerçekliğin bilgisini oluşturamayacağı görüşünü, çünkü çelişkinin varlığını gerçekliğin yapısında değil, usun yapısında gören hem Aristotelesçi hem de Kantçı bir anlayışı tümüyle yadsımaktadır. Hegel, bunun yerine, doğru bilginin sadece, anlama yetisi aracılığıyla elde edilebileceği yaklaşımına, bilginin tek başına anlama yetisiyle özdeş kılınmasına karşı çıkarken, Us'a asıl değerini vererek, varlığı sürecin bütünlüğü içinde kavrayan Us'un gerçeklikle özdeş farklı bir özelliğini göstermekte, doğru bilginin oluşturuşunu savunmaktadır.

Hegel böylece, Us'un karşıtlık ve ayrımla sınırlanmış olmakla yetinmeyip, ancak karşıtına geçişle gerçekleşip, kendi özgün işlevini ancak bu yolla tamamlayabileceğini, Herakleitos felsefesi aracılığıyla savunup doğrulamaktadır. Hegel, düşüncenin Yunan felsefesinde ve Aristoteles'te varlığa karşılık geldiğini ve özdeşleştirildiği düşüncesini, kurgusal yaklaşımın temel ilkesinin koyutlandığı önemli bir başlangıç ve gelişimi olarak onaylasa da, Aristoteles'in tam tersine sadece anlağa dayalı uslamaya biçimi olan ve değişim ve süreç düşüncesine tümüyle yabancı, gerçekliği karşıtlarından yalıtılan bir kavrama biçimine karşı çıkar. Çünkü Aristoteles'te ussal yasa, bir özdeşlik ya da sadece Kant'ta dile getirilecek olan, bir Anlak yasası olarak kavranmıştır. Dolayısıyla çelişmezlik, usun özsel bir yasası olamaz. Oysa bunun tam tersine, Hegel için ussal

düşünce, çelişkileri bir bütün olarak kavrar ve Anlak'ın koymuş olduğu yasaları ve sınırlamayı aşarak tüm karşıtlıkların ötesine geçer. Bu karşı çıkış, bir doğru düşünme yöntemi olarak benimsenmekte olan geleneksel mantığa yönelik olduğu kadar, aşkınsal mantık için de geçerlidir. Böylece Hegel, Herakleitos felsefesinde olduğu gibi, Aristoteles'in geleneksel mantık anlayışında pekiştirilmiş, hiçbir kuşkuya yer vermeden tüm Batı düşüncesini belirlemiş ya da biçimlendirmiş olan, özdeşlik mantığı yerine, çelişmezlik ilkesinin aşılmasına olanak sağlayan farklı bir mantık anlayışını savunmaktadır.

Hegel açısından, Aristoteles'in metafizik öğretilerinden bağımsız, biçimsel niteliğiyle onun mantık anlayışı tek başına alındığı zaman, tam olarak varlıkbilimsel niteliğinden soyutlanmış içerikten yoksun bir mantık anlayışına dönüşmektedir. Diğer yandan, Aristoteles'in tasım mantığı, özdeşlik ilkesine dayanıp çelişkiyi yadsıdığı için, düşünce ve varlığın kendinde gerçekliğini ve oluş sürecini kavrayamamaktadır. Çünkü mantığı ve buna bağlı olarak felsefeyi, soyut öge içersinde ama aynı zamanda kavramsal düşünmenin bilimi olarak tüm bilimlerin üzerinde gören Hegel, felsefenin içerikten yoksun bir uslamlama ya da bir bilgi türü olarak görülmesine kaşı çıkar (1986b: 59 §67; 1955a: 24; 1976: 94; 1986a: 68). Aristoteles'in biçimsel yaklaşımının tersine Hegel, sadece anlama gücünün kavramlarıyla varlığı sınırlandırarak kavramların birini diğerinden yalıtılmak istemez, ona ussal ve kurgusal bir anlam yükler.

Aristoteles, çelişmezlik ilkesinin geçerliliğini savunurken, gerçekliğin sadece dışsal ve kavramların devinimden yoksun belirlenimiyle, dolayısıyla uslamamanın biçimselliğiyle kendisini sınırlamış olur. Sadece önergeler arasında biçimsel bir bağıntıya olanak sağlayan tasım mantığı, bu özelliğinden dolayı, içeriği yeteri kadar önemsemeyen, hatta onu neredeyse bütünüyle dışlar. Bu nedenle Aristoteles'te mantık, Kant'ın sadece birbirinden yalıtılmış ulamlar öğretilerinde olduğu gibi Anlak'a dayanır.

Aristoteles her ne kadar düşüncenin ulamlarının varlığa karşılık geldiğini kabul etmiş olsa da, onun geleneksel mantık anlayışı, içeriksel değil biçimsel doğruluğu, düşüncenin kendi içinde gerçeklikten bağımsız işleyiş sürecini ve tutarlılığını esas alır.³ Özdeşlik ilkesine dayanan, bireşimsel ve içeriksel bilgidan bağımsızlaşan biçimsel nitelik kazanmış bir mantık, düşüncenin varlıktan, bilen öznenin nesnesinden ayrılmasına ve dolayısıyla sadece çözümleyici bir yaklaşıma olanak hazırlamış olur. Hegel açısından böyle bir mantık, salt başta konulmuş olanı dile getirmiş olmaktan öteye geçemez. Bu biçimsel düşünce, bize düşüncenin kendi içinde açılımla oluşan gelişiminden çok “eşşözsel bir süreçten” fazlasını veremez. Çünkü Hegel'e göre biçimsel düşünce, “anlama yetisi nesnesinin dingin birliğinde dindir (...) gerçekte hiçbir şey söylememekte, tersine salt aynı şeyi yinelemektedir” (1986b: 109 §155; Berthold-Bond 1989: 102). Dolayısıyla Anlak'a dayanan böyle bir bilgilenme yöntemini Hegel, varolanı sadece çözümlemekle yetinip bireşime olanak sağlamadığı için gerçek bir bilim ya da felsefe olmak açısından yetersiz bulmaktadır. Bu nedenle de Hegel'de biçimsel mantık, bir başka deyişle “anlak mantığı” gerçekliğe ilişkin bir belirleme ya da “düşüncenin gerçekliği” olmak yerine bir eşşöz olarak nitelendirilmektedir. Hegel,

³ D. Berthold-Bond'un da saptamış olduğu gibi, (1989: 102) Hegel'in kendi belirlemesiyle Aristoteles'te bu “anlak mantığı” (1955: 213) biçimsel bir çıkarıma sadece olanak sağlayacak bir yaklaşım biçimiyle varlık öğretilerinden bağımsız görülerek edimsellikten koparılmaktadır.

kurgusal özellikten uzaklaşmış gördüğü Aristoteles'in mantık anlayışını, bunun tam tersi bir özellik taşıyan, onun nesnel nitelikteki metafizik ve varlık öğretisiyle bütünleştirmeye ve Aristotelesçi biçimsel mantığı kurgusal bir içerikle kavramaya, bu bireşim aracılığıyla da diyalektik gelişmeye olanak sağlayan bir kurgusal felsefe ya da mantık anlayışı oluşturmaya çalışmıştır.

IV

Diyalektik düşünceyi, düşüncenin gelişim süreci içinde dizgeleştirirken, her felsefi dizgeyi, İdea'nın açılımının tikel bir evresi olarak görür Hegel (1991: 123 §86 Ek 2). Kendi kurgusal düşüncesinin, izlemiş olduğu sürece uygun bir biçimde, aynı dönemlerde yaşamış olmalarına karşın, Hegel *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*'inde, alışıla gelen sırasıyla Herakleitos felsefesini değil, ilkin dolaylımsız Varlık düşüncesini temel alarak felsefe tarihi içinde diyalektik gelişme sürecini göstermeye çalışır. Bu nedenle, diyalektik düşüncenin kendi içindeki zorunlu sıra düzenini izleyerek ancak varolanın düşünülebileceğini, yalnızca Varlık'ın asıl gerçeklik olarak var olduğunu savunan Parmenides ve Eleacı düşünceyi öne çıkarmaya özen göstererek ve öncelikle ele alır. Çünkü Herakleitos felsefesi, diyalektik düşüncenin gelişim sürecine koşut daha sonra gelmesi gereken, "Oluş" evresine yer almaktadır. Böylece, Hegel felsefesinde mantığın başlangıcıyla, felsefi düşüncenin başlangıcı arasında tam ve tutarlı bir koşutluk kurulmuş olur (Pinkard 1988: 20). Tarihte felsefi düşünce, sonuçta kendi açılımı içindeki mantıktır. Daha doğrusu, felsefe ve bir bilim dizgesi olarak olgusal gerçeklik, zorunlu olarak ussal olanın ve düşüncenin, eş deyişle mantığın zaman içinde açılımıdır. Hegel, mantığı hiçbir belirleme almamış Varlık düşüncesinden başlamış olduğu gibi, bilincin gelişiminin temelinde bulunan bilgi ve deneyimini de benzer biçimde, bilincin dolaylımsızlığını imleyen *Duyu Pekinliği*'nden başlatır.

Düşünce, dolayısıyla Hegel'in *Mantık Bilimi*'nde ussal dizge, arı belirlenimsizliği içinde, Varlık'tan başlar. Bu nedenle, Hegel felsefenin, gerçek ya da özgün anlamda, kaynağını Elea düşüncesinde görür; özellikle Varlık'ın arı düşünce olarak kavranmış olduğu, 'yalnızca Varlık vardır, ve Yokluk yoktur' düşüncesini savunan Parmenides felsefesi ile başladığını vurgular (1991: 123 §86 Ek 2; ayrıca bkz 1955a: 254). Bu nedenle Hegel açısından açıdan, Parmenides diyalektik düşünce ile birlikte, felsefenin gerçek anlamda başlangıcını oluşturan ilk filozoftur.

Felsefenin başlangıcı, önce örtük de olsa, varlığın olduğu gibi, mantık biliminin ya da diyalektik düşüncenin bir başka deyişle Hegel'in bilim dizgesinin başlangıcına karşılık gelir. Bu durum varlığın düşünce ile olan birliğinden kaynaklanır. Varlıkbilimi Hegel'de zaten mantığı içerir ve onunla tümüyle ötüşür. Bu nedenle Parmenides'in Varlık anlayışı buna dayalı Eleacı diyalektik, kurgusal nitelikte evrensel bir felsefenin temelinde yer alır. Hegel, felsefe tarihi ve düşüncenin gelişimi açısından, "Elealılar'ın Bir ya da Varlık'ını düşüncenin bilgisinin ilk basamağı olarak göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini" (1966: 101) belirtir. Burada, Hegel'e göre, Parmenides aracılığıyla, doğa bilimci filozofların, gerçekliği tümel bir ilke de olsa, ancak duysal görünümü içinde düşünceye dışsal bir biçimde kavramalarından tümüyle farklı olarak, felsefe tarihinde Saltık olanın ilk kez *ussal* bir betimlenişi oluşturulmaktadır. Bu Parmenides ile birlikte Saltık nitelik kazanmış Varlık kavramı, ayrıca *Mantık*'ın ilk ulamıdır (Stace 1955: 131 §174). Felsefe Parmenides'ten önce de vardır, ama felsefi

düşünce, ancak onunla birlikte özgün başlangıcına ve mantıksal gelişim doğrultusuna kavuşmuştur. Hegel'in düşüncesi açısından, her felsefenin saltık olanın kavranışını amaçlamasına karşın, diğer felsefelerin bunu daha önce başaramamış olmalarıdır. Aslında Hegel tarafından, her şeyden önce vurgulanmak istenen, burada diğer felsefelere oranla doğrudan saltık olanın kendisine, Varlık kavramına odaklanmış olmakla kendini gösteren ayırt edici özellik, Elea felsefesinin tümüyle arı ussal bir kavrayışın başlangıcını simgelemesidir.

Hegel açısından, Parmenides felsefesi, iki ayrı bakımdan felsefenin gerçek ya da özgün bir başlangıcıdır. İlk bütünüyle düşüncel (ideal) olanın gözlemini felsefenin alanına soktuğu, ikinci olarak varlıktan başladığı için. Ayrıca bu Varlık, ussal olmakla da kalmamakta, Saltık bir nitelik taşımaktadır. Hiç kuşkusuz, Parmenides'ten önce de düşüncenin varlığı yadsınmamakla birlikte, burada düşüncenin duyuşal olandan yola çıkmış olmanın yanı sıra sadece onunla yetinemeyecek oluşuna, arı düşünce ögesine doğru gelişimine vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan, bu başlangıç, Kantçı çoklu kavram öğretisine ve Descartes'in "*Düşünüyorum, o halde varım*" uslamasına karşı, düşüncenin, açılımını kendi kendini doğrulayacak tek bir kavramdan yola çıkarak gerçekleştirmek için Hegel'in *Mantık Bilimi*'nde sormuş olduğu, "*Bilim neyle başlamalı?*" sorusuyla da doğrudan ilişkili ve ona yanıt niteliğindedir (1966: 79-90; 2008: 49-59). *Mantık Bilimi*'nde sorulmuş bu soruya Hegel tarafından Parmenides felsefesiyle bir yanıt oluşturulmaktadır. Özellikle burada, diyalektik ya da kurgusal bilim dizgesinin başlangıcı olarak saptanmış olan arı düşüncenin ya da varlık olmak bakımından bunun yanı sıra bütünsel gerçekliğin, "ilk belirlenimsiz belirlenimini" karşılayacak bir kavramın, dizgenin tüm tutarlığını sağlayacak bir ölçütü yerine getirebilmesi, Hegel'in bilim dizgesi ve mantık bilimi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bunun aynı zamanda bir ilk ulam biçiminde düşünülebilecek bir kategoriler öğretisinin ilk kavramı olmak bakımından, kendi kendini kendi zorunlu gelişim sürecinde doğrulayıp açımlayabilecek nitelikte bir özelliğe sahip olması gerekmektedir. Mantıkta soyut Varlıktan başlayıp bilimsel bir dizge oluşturan Hegel, düşünce tarihinde de diyalektik süreci oluşturacak benzer bir başlangıcı öngörmektedir. Doğrudan arı Varlık'ın kendisini düşünüş, varlığın oluş süreciyle birlikte düşünce ve felsefenin başlangıcını oluşturur. Varlık, kendisiyle başlanması gereken, en genel anlamıyla tüm somut ve düşünsel olguları kapsayan ve tüketen bir kavramdır.

Fakat Herakleitos'un tersine Parmenides, Varlık'ın sürekli kendisiyle özdeş kendi kendisinin dışında bir ayırım barındırmadan, bir bütün olduğunu değişmeden kaldığını savunur. Varlık, asıl gerçeklik, Elea düşüncesinde "Bir" olandır; değişim ve çokluk ussal olarak kavranılamaz. Sadece Varlık vardır. Ve bu Varlık, ancak ussal açıdan kavranacak olan "Bir'dir. Bunun dışında hiçbir şey var olmadığına ve olamayacağına göre, Varlık'ın kendi dışında bir ayırım taşıması, dolayısıyla değişip bir başka şey olması olanaksızdır. Sadece Varlık vardır ve değişim Varlık'tan Yok'a geçişi imlemektedir. Değişim ya da oluş, saltık gerçekliğin bir belirlenimi değil, sadece bir yanılısamdır. Bu nedenle de, çokluk ve devim tümüyle gerçeklikten yoksundur. Değişim ya da devim, Varlık'ın kendinden başka bir şey olmasını, daha doğrusu *Var* olmamasını ya da hiçliğin varlığını gerektirdiğinden olanaksızdır. Varlık'ın varolandan, var olmayana, kendisi de bir varlığı zorunlu olarak bildirmekte olan Yokluk'a geçişi, hem düşüncede hem de olgusal dünyada bir çelişkinin varlığını gösterir. Parmenides,

Varlık kavramı söz konusu olduğunda, yokluk ve değişim kavramlarının, Varlık kavramıyla birlikte düşünülmesinin, düşünce açısından tutarsızlığını gösterir. Varlık'ın Var ya da Bir'in Bir olmaktan çıkışı ussal olarak kavranamaz olduğundan, değişim ve çokluk Parmenides ve Eleacı felsefede bir yanılısamdır.

V

Herakleitos gibi görünüş ile gerçeklik arasında ayırım yaparken, onun tersine Parmenides, kendinden sonra Platon'da olduğu gibi, değişimin ussal olan asıl gerçeklik değil, sadece bir görüngü ya da yanılısama olduğunu ileri sürer. Oysa Hegel, görünüş ile gerçeklik ya da Kavram ile onun nesnesi ya da görüngüsü arasında, sadece bilgilene, bir başka deyişle sınırlı bir bilinçlilik düzeyi ya da süreci açısından, sonuçta aşılacak olan ve aşılması gereken göreceli bir ayırımın varlığını onaylar. Bu sürecin başlangıcında içkin, sonrasında ise hem varlık hem de bilinç açısından dolayımlanmış bir birlik düşüncesini ortaya koyan Hegel, görünüş ve gerçeklik arasında kesin bir ayırımı ve tek yanlı bir soyutlanmayı kabul etmez. Kavram ya da hakikat görünümlerinden bağımsız değil ancak onlar aracılığıyla var olur ve aynı zamanda oluşur. Varlık'ın öz ya da görüngü olarak ayırma dayalı nesnel gerçeklikten soyutlanmış dolayimsız kavranışı, sadece basit anlamda görünüş ile gerçeklik ayırımıyla sonuçlanmaz; varlığın kendisini olduğu kadar onu bu biçimde bir algılamının öznesi yapan düşüncüyü de, gerçekliği kavramakta yetersiz, olumsuz ve sınırlı bir varlık haline dönüştürür.

Burada Hegel dolayimsızlığı, sadece kendi karşıtını içeren ve ona dönüşen bir olumsuzluk olarak nitelendirirken, bu olumsuzluğun ya da eksikliğin yalnızca Varlık açısından değil, aynı zamanda bir Anlak olarak, Özne açısından da geçerli olduğunu göstermeye çalışır. Belirleme almamış Varlık, her ne kadar kendi içinde bir olumsuzluk taşıyarak kendi karşıtına dönüşmekteyse, Özne'nin ya da Kavramın kendisi de en azından Varlık gibi, bir kendi olamama durumu kendi başkalığını ortadan kaldırmaya yönelik sürekli bir devinim ve oluşum süreci içinde var olur. Çünkü Hegel'e göre ister istemez "Varlık, dolayimsızlığını bir Özne aracılığıyla kazanır, genelde o deneyimsel varlığa karşılık gelecek bir biçimde ileri sürülür ve bu yüzden sınırlama ve olumsuzluk alanı içinde var olur" (1966: 113). Soyut ve olumsuzluk olarak durağan bir Varlık anlayışının geçersiz olduğunu gören Hegel, sadece bir başlangıç olarak Parmenides'in konumunu benimser. Fakat başlangıçta bile soyut niteliğiyle bu Varlık örtük olarak karşıtını kendi içinde kapsar. Düşünce de benzer bir biçimde, soyut olarak durup kalmaz, karşıtına geçer. Karşıtına geçişte Varlık ya da Düşünce, başkalığı üzerinden kendine yansımakta, Hiçlik ile bağıntısında sonlu bir belirlemeye kazanmaktadır. Bu başkalığı üzerinden Varlık'ın ya da düşünen öznenin Hiçlik bağıntısı aracılığıyla kendi üzerine yansıyışında özne ile nesne karşılıklı ya da diyalektik bir dolayım kazanmış ve öz ve görünüş ayırımı böylece ortadan kalkmış olur. Varlık'a somut gerçekliğini veren, ona edimsellik ve belirlemeye kazandıracak olan Hiçlik'tir.

Varlık ve onu kavrayan Özne, salt kendisiyle özde, nesnesinden tümüyle bağımsız bir soyutlama olarak görülerek, özne ile nesne arasına aşılmaz bir ayırım yerleştirilmediğinden, Hegel açısından, görünüş ve gerçeklik arasında da kesin bir ayırım yoktur. Varlık söz konusu olduğu zaman, onun özsel ve ussal gerçekliği çeşitli sonlu evrelere karşılık gelecek kavramın zaman içindeki burada olan varlığından, görünüm ya da görünümlerinden bütünüyle bağımsız olmadığı gibi, benzer bir dile getirile,

Varlık'ın edimselleşmesi ussal özün görünüm kazanmasından ya da açığa vurulmasından başka bir şey değildir. Özsel olan, dolayısıyla bilince kapalı değil, tam tersine kendisini görünümünde açığa vurmaktadır. Varlık'ın özünü oluşturan ussal gerçeklik, düşünce ve ona yönelen özneye aynı ortak paydanın bir sonucudur. Bu nedenle nesnel gerçekliğe yabancı olamadığından Hegel'de özne nesnesine dışsal konumlandırılmamaktadır. Karşıtımı da bir bütünlük olarak kendinde içeren bu ussal ya da saltık gerçeklik, belirleme almış olduğu oranda, kendini ancak edimselliği ya da olgusallığı aracılığıyla dışsallaştıracaktır. Yitip gidecek olan görüngü ya da dış-nesnel gerçeklik, nesnenin özünü oluşturan ussal içerikten bağımsız değil, tam tersine Kavram'ın için oluşumu ya da ussal olanın gerçekleşmesidir. Bu yolla ussal olan, bir zorunluluk olarak, kendini ancak olgusal belirimlerinde gerçekleştirmiş olacaktır. Hegel edimsel olan ya da görüngüden bağımsız bir ussallığın, bir başka deyişle gerçekliğin var olamayacağını, bu nedenle de “ussal olanın edimsel (gerçek), edimsel olanın da ussal” olduğunu savunur.

VI

Tüm gerçekliği, sadece ussallığı içinde kavramak bakımından, düşüncenin varlıkla dolayimsız tek yanlı, soyut bir birlik olduğu düşüncesini geliştirmiş olmasına karşın, Parmenides ve onun temel anlayışını sürdüren Elea Okulu aracılığıyla felsefi düşünce, dolayimsız Varlık kavramının dile getirilişinde, zorunlu bir koşul bildiren gerçek başlangıcını ve asıl doğrultusunu bulmuştur. Çünkü Parmenides ile başlayıp Zenon'un diyalektiğiyle büyük bir yetkinlik kazanmış olan Elea Okulu'nda, Hegel'e göre, “arı düşünce, bilimin arı özü haline getirilerek, kendinde Kavram aşamasına ulaşmıştır” (1955a: 261). Varlık kavramıyla dile getirilen bu başlangıç, özne ile nesnenin her ikisini de kuşatarak tüm gerçekliği içeren bir başlangıçtır. Felsefe ve *Mantık Bilimi* ile başlayan Hegel'in dizgesi açısından bu başlangıç, hiçbir ayırım ve önceliğe olanak tanımaksızın Eski (Antik) Yunan ve daha çok Modern düşüncede özne ile nesne arasında yapılmakta olan ayırımı geçersiz kılmaktadır.

Hegel düşünce ve varlığı için bir birlik olarak kavrayan bir yaklaşımla, özne ile nesneyi birbirinden ayırmadan, ne felsefenin başlangıcında olduğu gibi doğaya ya da duyusal varlığa ne de modern felsefenin çıkış noktasını oluşturan düşünceye ve bilgiye tek başına bir öncelik ve geçerlilik tanımamıştır. Bu nedenle, varlık ile düşüncenin için birliğinin örtük bir dile getirilişi olmak açısından, Parmenides'in en genel anlamda ussal nitelikte Varlık'tan söz etmiş olmasının, Hegel için bunun felsefeye başlangıç oluşturmaktan da öte, felsefeyle bütünleşen tümüyle özgün ve oldukça derin nitelikte bir anlamı vardır. Tüm olumsuz içeriğiyle yine de ilk kez burada, en genel kavranışıyla Varlık, her ne kadar düşüncenin tek yanlı ve soyut bir belirlenimi olarak karşımıza çıkmış olsa da, Hegel'e göre, diyalektik bir kavrayışa açılım sağlayacak bir biçimde, Hiçlik olarak karşıtını da çelişik olarak kendinde zorunlulukla barındırmaktadır. Varlığın olumsuz soyut belirlenimi, kendi içinde çelişik bir nitelik taşıyarak karşıtına geçişine olanak sağlayabilmektedir. Çünkü Hegel'in vurguladığı gibi, Parmenides'te bir soyutlama olarak, her nasıl düşünülebilmekteyse, gerçekte tüm “belirlenmemişliği içinde dolayimsız Varlık, Hiçlik'ten hiç de daha fazla ve farklı değildir” (1966: 94). Varlık kavramı burada tüm gerçekliği kuşatacak bir biçimde dile getirilmiştir.

Hegel'e göre, Varlık'ın belirlenimsiz ve sadece usla kavranabileceğini ileri süren Parmenides, gene de bu Varlık'ı, kendi içinde çelişik bir bildirimle varolan bir şey, "Bir" ya da "Bütün" olarak nitelendirip belirlemek zorunda kalmıştır. Hatta o, bu tutarsızlığı daha da ileri götürerek, Varlık'ı duyuşsal bir imge aracılığıyla küre biçiminde tasarlamak gibi bir yanlışa düşmeden de edememiştir (Stace 1976: 17-18 §2). Bu durum, Hegel açısından bakılacak olduğunda, hiçbir belirleme almamış arı düşünceyi duyuşsal bir imgelemlerle saltık nitelikte ortaya koymaya çalışan ve dile getirmek isteyen her felsefesinin, kaçınılmaz bir biçimde karşılaşacağı bir tutarsızlıktır. Çünkü Hegel'in, *Mantık Bilimi*'nde vurgulanmış olduğu gibi, "Bu varlık, salt belirlenimsizlik ve boşluktur. Onda –eğer burada kavramaktan söz edilirse- hiçbir şey kavranamaz. Hakkında herhangi bir şey düşünmek de olanaksızdır" (1966: 94; 1976: 144; 1986: 72). Elea düşüncesi, Varlık'ı saltık olarak belirlemiştir; ama Hegel açısından, bu varlık arı dolayimsizliği içinde ele alındığında, aynı zamanda saltık olumsuzlama ve yokluktur (1991: 124 §87). Soyut Varlık, saltık olumsuzluğu içermektedir. Benzer biçimde, burada özellikle özne ya da anlık açısından özdeşlik kavramı, Kant felsefesinde olduğu gibi, her bilme eyleminin gerisinde bilincin kendini bir özdeşlik olarak kavraması tam olarak vurgulanmamış olsa da, Varlık'ın bir özdeşlik olarak, kendi içinde hiçbir değişime uğramadan kaldığı savlanırken, düşüncede kendisiyle özdeş dolayimsiz bir Varlık soyutlamasına ulaşılmaktadır. Fakat buna karşı Hegel, Varlık'ı kendi karşıtıyla doğrudan ilişki içinde kavramakta, dolayimsiz Varlık'ın yanı sıra, bu saptamayla kendinde karşıtlık barındırmayan bir özdeşlik anlayışının olanaksızlığını dile getirmektedir. Çünkü Varlık kendisiyle özdeşlik olarak görüldüğünden, ayırmadan tümüyle yoksun bir özdeşlik, ancak saltık olumsuzluk ya da hiçliktir (Bkz. Gadamer 1971: 80). Parmenides'te dile getirilen varlığın dolayimsiz oluşuyla Kant'ın anlama yetisini dolayimsiz görmesi arasında bir benzerlik bulunur. Tek yanlı bir soyutlama, Kant'ın uzlaşmaz ussal çatışkılarını doğurur. Gerçekliği, düşünce ve varlığın karşıtıyla devinimine ve gelişimine izin vermemeye saltık bir olumsuzlukla sınırlandırılmış olur. Oysa karşıtların birliği olarak Gerçeklik, ne tümüyle belirlenimden yoksun Varlık ne de aynı şey demek olan saltık Hiçlik'tir. Her ikisi de ussal yoldan kavranılamaz olduğu kadar varlık olmak açısından da bu durum bir olanaksızlıktır. Bu nedenle asıl gerçeklik, kendisini somut bir kavram olan Oluş kavramında açığa çıkarmış, belirlenim kazanmakta olan varlığın kendisi ya da Kavram'ın kendi için devinimidir.

Bir geçiş süreci dışında, tek başına ne Varlık ne de Hiçlik var olmayacağına ancak oluş sürecinde her iki varlık biçimi de aşılmış ve içerilmiş olduklarına göre, Varlık'ın Yokluk'a ya da Yok'un Varlık'a karşılıklı geçişinden oluşan Oluş Varlık'ın somut gerçekliğini oluşturacaktır. Hegel tarafından Oluş olarak nitelendirilen bu süreçte Varlık, ancak belirli ya da belirleme almış bir varlık olarak var olabilir. Oluş süreci aynı zamanda Varlık'ın olumsuzlama aracılığıyla gerçekleştiği bir devinin ve gelişim sürecidir. Hegel, gelişim ve değişime olanak sağlayabilmesi için olumsuzlamanın, ancak "*Belirli Olumsuzlama*" olması gerektiğini savunur. Bu nedenle, karşıtların varlığından, bunların deviniminden ve ayırmadan yoksun, arı özdeşlik, Parmenides'in düşündüğünün tam tersine, olanaksız olmakla birlikte, kendi içinde tümüyle karşıtına dönüşecek arı olumsuzluk ya da olumsuzlamadır. Çünkü Hegel açısından, "Gerçeklik kendinde olumsuzlamayı içermektedir, o Belirli Varlık'tır ve ne belirsiz ne de soyuttur" (1966: 127). Elealılar, Varlık'ı, en soyut ve belirleme almamış nitelikte kendisiyle ayrımsız bir

özdeşlik olarak düşünerek sadece Varlık olarak Bir'in, tek ussal gerçeklik olduğunu savunurlarken, diğer taraftan ussal olan ile olgusal gerçeklik arasında kesin bir ayrım yapılacak olursa, düşüncenin ve varlığın kendi karşısına dönüşen devinimine olanak tanımamışlardır. Elealılar soyut tek yanlı düşünme biçimini, Hegel düşünce ile varlık arasında bir ayrım gerçekleştiren ve bu ayrımı bir ölçüde aşkınsal felsefesiyle uzlaştırmaya çalışan Kant'ın felsefesinde de göstererek her iki felsefe arasında bir koşutluk kurmaya çalışmaktadır. Elealılar, Varlık'ı karşıtından soyutlamayla tek başına ele almalarının bir sonucu olarak, Varlık'ı olduğu kadar, ona yönelen düşüncenin ulamlarını ya da usu da Kant'ta olduğu gibi uzlaşmaz karşıtlıklar karşısında sınırlanmış ve yetersiz bırakmışlardır.

VII

Parmenides felsefesinde Varlık, Bir'le özdeşleştirilir. Bundan dolayı Bir'in kendi içinde çeşitlenmesine ve Varlık'ın çok olana geçişine Gerçeklik'in ussal kavranışı açısından olanak tanınmaz. Devim ve değişimin, Elea düşüncesinde, ussal açıdan doğurmuş olduğu tutarsızlıkların yanı sıra, aynı zamanda bunun bir sonucu olarak, değişim olgusunun temelinde bulunan kavramlarında kendi içinde tutarsızlık yaratan kavramlar olduğu sonucuna ulaşılır. Hegel'in *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*'de yapmış olduğu değerlendirmeye göre, “Zenon'un diyalektiği bize, bilgimizin belirlenimlerini oluşturan, uzay ve zaman gibi kavramlarımızın kendi içinde çelişik yapısını gösterir” (1955a: 277). Bu saptamadan yola çıkan Hegel, bunun hemen ardından, Kant'ın diyalektik anlayışıyla Zenon'un *aynı düşünsel ilke* çerçevesinde buluştuklarını görür. Ve bu nedenle de, özellikle “burada Zenon'un yapmış olduğu şeyin, Kant'ın usun uzlaşmaz çatışkılarında hiç de farklı olmadığını” (a.e.) bildirir. Kantçı anlama yetisini ya da Anlak'ı temek alan düşünce, usun uzlaşmaz çatışkılarını, tek yanlı ve sınırlı düşünce ile aşıp, karşıtların birliği ilkesini kavrayamamakta, usun kurgusal kullanımına olanak sağlayamamaktadır.

Zenon'un diyalektiğinde, sonuna kadar götürülmek istenen uslamlama, tek yanlı bir soyutlamaya varmakta ve kendine yönelik saltık bir olumsuzlama oluşturmaktadır. Ama diğer taraftan örtük bir dile getiriş barındırır da tam bir bilinçlilik taşımadığı için, henüz karşıtların birliği düşüncesine uzak, çelişkileri kendi bütünlüğü içinde kavrayamayan bu Eleacı tutum, Hegel'e göre, düşünce tarihinde Kant'ın, *modern diyalektiği ve aşkınsal bilgi öğretisiyle* temsil edilmekte ve sürdürülmektedir. Aralarında uzun bir tarihsel ve düşünsel süreç olsa da, hem başlangıç hem de ulaşılmış bir sonuç olarak her iki düşünce de aynı soyut ya da olumsuz usu paylaşmak konusunda birleşerek diyalektik düşünceyi temsil etmektedirler. Hegel açısından, “Eleacı diyalektiğin, böylece ulaştığı, ‘Bir'in dışında hiçbir şeyin gerçek olmadığı,’ biçimindeki kapsamlı sonuç, tıpkı Kantçı felsefede sonuçlanan ‘biz sadece görüngüleri biliriz’ halini alır. Her ikisinde de ilke aynıdır; ‘bilginin içeriği gerçeklik değil, sadece görünüştür’” (a.e.). Fakat doğrudan doğruya saptamış olduğu bu benzerliğe karşın, aynı zamanda her iki felsefe arasında büyük bir ayrımın varlığını da belirtmekten geri kalmaz Hegel. Çünkü ona göre, “Zenon ve Elealılar'da duyusal çokluğu içindeki dünya, bizden bağımsız, kendinde, yalnızca bir görünüş, ama gerçeklik değilken,” oysa Kant'ta, bunun tam tersine “düşünce etkinliğimiz, görünüş olarak bizim oluşturmuş olduğumuz dış-dünyada gerçekleşir” (a.e.). Bu nedenle, Hegel'e göre, dünya saltık gerçeklik olarak, bilginin içeriğini oluşturmaktan uzak bir yanda kalırken, Kant bilgimizi, ruhsal ya da

öznel olan görüngüye bağlı kılmakta, usa yönelik aşırı bir alçak gönüllülük içinde bilgiyi değerden düşürmektedir (a. e.). Hegel, Kant diyalektiğinden önce Elea düşüncesi ya da Zenon'un diyalektiğinde, aynı "düşünsel ilkenin" dile getirilişini saptamış olmakla, bu açıdan, her iki felsefenin oluşturmuş olduğu ortak paydaya karşın, sonuçta Kant'ın ortaya koymuş olduğu modern diyalektiği, Zenon'un diyalektiğinden daha az nesnellığe sahip görmektedir (a.e., ayrıca bkz. Gadamer 1971: 9). Kant'ta tek yanlı soyutlama ya da diyalektik düşünce, bu nedenle Zenon'un düşüncenin karşısına dönüşebileceğini örtük bir biçimde de olsa imlemekte olan diyalektiğinden farklı olarak, özne ile nesne arasında aşılmaz bir ayırım doğurmakta ve öznel idealizme yol açan bir ikicilikle sonuçlanmaktadır.

Öte yandan, Zenoncu diyalektiğin içerimini göz önünde bulundurmaksızın, savlarını kendi içinde çelişkili bir biçimde ortaya koymuş olan Eleacılar, Hegel'in de belirtmiş olduğu gibi, hiçliğin gerçekliğini yadsımak ya da var olmadığını dile getirmekle, varlığın kökeni ve sonu sorununu da görmezden gelmiş ve yanıtız bırakmışlardır (1955a: 261). Eğer hiçlik diye bir şey yoksa varlığın kendisinin de bir başlangıç ve sonu yoktur. Dolayısıyla Hegel'e göre, "Özne ile yüklem birbiriyle çelişik olduğu, 'yalnızca Varlık'ın var olduğunu" dile getirmek, olmayan-varlığın (yok-varlığın) da var olduğunu söylemektir" (a.e.). Oysa buradaki kendi içinde çelişik savların, karşıtını da bir arada zorunlu olarak gerektirdiğinin bilinci ve örtük olarak farkındalığını Hegel, her ne kadar değişime karşı çıkan Eleacı bir yaklaşımı savunmuyor olsa da, Zenon'un diyalektiğinde bulmaktadır. Çünkü ona göre, Elealılar tarafından dile getirilen düşüncenin Zenon'da, karşıtı tarafından içerilip ortadan kaldırılmış olduğunu, dolayısıyla sağlam bir uslamlamaya başlangıç oluşturamayacağını, Varlık düşüncesinin aynı zamanda olumsuzunu da bir arada görürüz (a.e.). Hegel açısından Zenon, çelişkinin ussal olduğu kadar olgusal yanını ve her ikisi arasında uzlaşmazlığı da açığa çıkararak, bunun çözümünün ancak diyalektik bir kavrayışı ön gerektirdiğini göstermekle, örtük bir biçimde de olsa karşıtıların birliği düşüncesine ulaşmıştır.

Hegel, Elea düşüncesini felsefenin başlangıcı sayarken, bunun yanı sıra, gene bu düşüncenin önemli bir filozofu olan Zenon'u, diyalektiğin özgün biçimde başlatıcılarından biri olarak görmektedir (a.e.). Zenon, ilk kez, ussal olanla olgusal dünya arasında kopukluğun uzlaşmaz çelişik yapısını göstermekle yetinmemiş, olgusal dünyada değişim, süreklilik ve çokluk düşüncesinin yaratmış olduğu tutarsızlıklardan dolayı, Elea okulunun bir üyesi olarak, ussal olanın gerçeklik olması gerektiği düşüncesini kanıtlamak istemiştir. H. Marcuse'nin de belirlemiş olduğu gibi, "Görüngü ve özün uyuşmadıklarının bilgisi gerçeğin başlangıcıdır. Eytışimsel düşünmenin belirtisi özsel olanı görünürdeki olgusalılık sürecinden ayırt etme ve ilişkilerini kavrama yeteneğidir" (1989: 117). Zenon, çokluğun ve değişimin ussal açıdan çelişkili olduğunu ve edimsel olanın yanısamadan öte bir gerçekliğinin bulunmadığını ileri sürerken, düşüncenin kendi içinde Varlık ve Bir'e karşılık gelip, asıl gerçekliği oluşturmuş olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle Hegel'in, usun gerçeklik olduğu ve karşıtıların birliğini kendi içinde kapsayıp asıl ya da saltık gerçekliğe karşılık geldiği düşüncesiyle oluşturulan varlığın nesnel diyalektiğini, modern öncesi felsefenin temel özelliği olarak görmesine ve bu nedenle kendi kurgusal anlayışına daha yakın bulmasına hiç de şaşırılmamalıdır. Burada Us, kendi için olduğu kadar kendinde bir varlık olarak evrenle özdeşleştirilmektedir.

Benzer biçimde, bu nesnel yaklaşım, Zenon'dan önceki doğa filozoflarının yanı sıra, Hegel'e göre, Anaksagoras'ta tam olarak dile getirilerek, gerçek içeriğine kavuşmuştur. Çünkü Us (Nous), Anaksagoras'ın felsefesinde devinimin evrensel ilkesidir ve evreni yönetmektedir (1988: 259). Her ne kadar Zenon diyalektiği varlığın tersine, varoluş ve değişimin ussal açıdan kavranamaz olan çelişkili yapısını ileri sürse de, tek yanlı saltık bir olumsuzlama olarak bu karşıtı tümüyle yıkan olumsuz diyalektiğe karşı, aynı zamanda soyut bir uslamlamanın karşıtı da içerdiğini dile getirmektedir. Bu nedenle Zenon, usun karşıtlıkların aşılmasına ve çözümlenmesine olanak sağlayan olumlu diyalektik işlevini görmekle, usu nesnel gerçekliğin özüne yerleştirmiştir.

Hegel açısından Zenon diyalektiği, olumsuz bir diyalektiğe oranla, hiçliğin belirlenimi olarak, daha yüksek bir bilinçliliğe karşılık gelen varlığın olumsuzlamasının bilincidir (1955a: 261-262). Bu nedenle, Hegel'e göre, "Varlığın önemli bir özelliğini elde eden Zenon, gerçek nesnel diyalektiğin yaratıcısıdır" (a.e., 263). Hocası Parmenides'in, Varlık'ın, tek, ussal ve değişmez gerçek olduğu düşüncesini benimseyen Zenon, Elea okulunun temel anlayışının doğruluğunu, ussal bir yolla sadece kavramsal düşüncenin içinde kalarak, savunmaya çalışır. Ama her kanıtlama, karşıtının varlığını olumsuzlamaya yöneldiği zaman bile, onun varlığını dolaylı da olsa varsaymayı gerektireceği için, Zenon'un karşıtlığı öne çıkaran yaklaşımında, tek yanlı bir düşüncenin en az karşıtı kadar dayanaksız olması ve savunulan düşüncenin içinde bir tutarsızlığın belirmesi kaçınılmazdır. O halde bu tek yanlı doğru, karşıtıyla birlikte vardır; her iki karşıt doğru, daha üst bilinçlilikle birleştirilmeyi beklemektedir. Bu durumda Zenon'da, varlığın soyut nitelikte belirlenimini ortaya koyan Elea düşüncesinden, tümüyle onun karşıtı ya da olumsuzlaması olan nesnel diyalektik düşünceye geçiş ister istemez daha da kolaylaşmaktadır. Zenon, diyalektik uslamlama yoluyla, Elea düşüncesinin tek yanlı ve kendi içinde çelişik yapısını açığa çıkarmıştır. Hegel açısından Platon'un *Parmenides* diyalogu, onun kendi saptamasıyla "eski diyalektiğin bu hiç kuşkusuz en büyük sanat çalışması" (1986b: 61 § 71) tümüyle Zenon'un ortaya koymuş olduğu diyalektik uslamlama biçimini temel almakta, bu yapıt ussal ve kavramsal düşüncenin karşıtıyla birlikte varolan ve çelişkilerin çözümüyle ilerleyen yapısını en yetkin biçimde sergilemektedir.

VIII

Varlığın kendi içinde farklılaşması, *karşıtların savaşımının* olduğu kadar, *karşıtların birliği* ve diyalektik düşüncenin en temel ilkelerinden biri olan *nicelikten niteliğe*, varlığın kendi içinde çözünümünü dile getiren nitelikten niceliğe geçiş yasası, Antik Çağ doğa felsefesinin örtük de olsa ortaya koymuş olduğu, varlık ve düşüncenin en temel belirlenimi olan yasalardır. Tüm bu dönem felsefesi, diyalektik düşüncenin gelişimi ve bulgulanmasına önemli bir katkı ve kazanım sağlamıştır. Fakat bunun yanı sıra, diyalektiğin özgün bir uslamlama ilkesi olabilmesi ya da bir düşünce yöntemi biçimi olarak yetkinlik ve uygulama kazanması ancak Platon felsefesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Platon'da ortaya konulmuş olan diyalektik, karşıtların birliği düşüncesini gerektiren, eski diyalektiğin çoğu kez ayırım ve karşıtlıklara takılan, bu nedenle karşıtı kendi içinde kapsamayan Sofistler'in tartışma diyalektiğinin olumsuzluğuna ve

düşüncede bir ilerleme sağlamayan didişme mantığına köklü bir karşı çıkış ve bilginin olanaklı kılınmasına, gelişimine uygun düşen bir yöntemdir. Özellikle bu diyalektik, Hegel'e göre, Platon'un *Parmenides Diyalogu*'nda (Platon 1989) dışsal ya da soyutlayıcı bir düşünüm oluşturmaya karşın, (Hegel 1966: 113) Zenon da olduğu gibi, aynı zamanda bunun ötesine geçerek kurgusal düşüncenin temelini oluşturan olumlu ve nesnel bir diyalektiktir. Kurgusal felsefe, gerçekliği kendi içinde farklılaşmış karşıtlarıyla birlikte bir bütün olarak kavramaya olanak sağlamaktadır. Hegel usun bu kurgusal kullanımını, Platon'un diyalektiğinde açık bir biçimde görmektedir.

Hegel'e göre Platon'un diyalektiği, her şeyden önce duysal olanın dolayısız ve sınırlı varlığının ötesine geçen bir diyalektiktir. Çünkü tikel olan, nesnellik ve evrensellik taşımamaktadır, duysal olanın varlığı görüngü olarak dolaysız bilginin nesnesidir, fakat bu görüngüsel tikel varlıklar, kendinde varlık olmak özeliğinden yoksundurlar. Tikel olan, başkası aracılığıyla gerçekleşen, kendi için olamayan bağımlı bir varlıktır. Bu nedenle, tikel duysal varlığın bilgisi, kendinde varlık olmaktan ve bu nedenle de doğruluktan uzaktır. Onun varlığı ve bilgisi görelidir, bu nedenle tikel varlık bir başkası içindir. Bilginin duysal olandan evrensel olana yükselmesi, tikellerin evrensel olarak ya da Platon'un adlandırdığı anlamda İdea olarak düşünülmesini gerektirmektedir (Hegel 1955b: 50). Hegel'e göre, Platon'un diyalektiği, tikel olandan başlasa da, tikel olanla yetinmez; çünkü belirlenmiş ya da varoluş olarak tikel varlık henüz çelişkilerden arınmamıştır. Platon diyalektiği, arı düşüncenin bilimi olarak görmekte ve bu yolla düşüncenin kendi içindeki devinimini kavramaya çalışmaktadır (Platon 1985: 198, 511b-e). Bu türden bir diyalektik, olgusal bakışın ötesine ulaşmayı amaçlarken, ussal arı düşünceyi varlıkbilimsel içeriğiyle duysal olanla karıştırmamakta ve anlama yetisinden tümüyle ayırmaktadır.

Salt tikel olanı çözümleyen ve bununla yetinen bir diyalektik, kurgusal nitelikten yoksun, karşıtıyla sınırlı, olumsuz bir diyalektiktir. Platon bu olumsuz anlamda diyalektiğin yetersizliğini *Sofist* diyalogunda ortaya koymuştur. Çünkü usun işlevi, sadece varolanı karşıtlarına çözümleme, karşıtıyla olan ayrımını ortaya koymak değildir (Platon 1996: 341-342, 259d-e). Platon tikel ile tümel arasındaki ilişkiyi konu edinen, tikel ve duysal nesnelere genel ya da ortak olanı kavramaya çalışan, bu iki yanı kendinde barındıran diyalektik düşünce yöntemiyle, tikel olanın çözümlenmesinden evrensel olana yönelmeyi amaçlamaktadır. Platon'un diyalektiği, tikel olanın gerçekliğini kazandığı onun gerisinde ve temelinde var olan evrenselliği kavramaya yönelir. Ama Hegel'e göre başlangıçta bu diyalektik, erken dönem diyaloglarında yeteri kadar olgunlaşmış henüz asıl biçimine tam olarak ulaşmamıştır; bu yönüyle Platon'un diyalektiği tikel olanı parçalayıp dağıtan Sofistler ile ortak bir yan barındırmaktadır (1955b: 52). Fakat böyle olumsuz bir özellik gösterse de, Hegel açısından Platon'un diyalektiği, bir yanlısıma oluşturma sanatı olmadığı gibi, tek yanlı bireysel bir bakış açısından geliştirilen bir usamlama biçimi de değildir. Sokratesçi diyaloglardaki biçimiyle, Platon diyaloglarının temel amacı, genel kavramlara yönelmek ve onlar hakkında bilinç kazanmaktır (a.e., 51). Bu nedenle Hegel, diyalektik düşünme sürecinin evrelerini Platon'un diyalektik anlayışında görmekte ve onun düşünce biçimini doğrudan diyalektikle ilişkilendirmektedir.

Evrensellerin bireysel varlıklara çözümlenmesi ya da duysal tikel varlıklardan, sınırlı olmayan evrensellere ve onların arı düşüncesine yükselme, diyalektik bir

olumsuzlamayı ya da ayırım düşüncesini gerektirmektedir. İdea, sonlu olanı ve karşıtlıkları kendi içinde somut bir varlık olarak barındırır, ama aynı zamanda bu karşıtlıkların kendi içinde aşılmış olması sonucunda o olumlu bir nitelik taşımaktadır. Hegel Platon felsefesinin bu özelliğini onun “gerçek kurgusal büyüklüğü” olarak nitelendirir. Övgü dolu bu önemli saptamanın yanı sıra, Platoncu düşünce, ona göre, tüm felsefe ve hatta evrensel dünya tarihinde, altında düşüncenin bütün belirlenimlerinin yattığı, çağ açan ve onun biçimlendirilişini oluşturan eşsiz bir mayadır (a.e., 53). Hegel, dolayısıyla Platon felsefesini, kendi evrensel dizgesinin bütünüyle içeriğini oluşturacak olan kurgusal ve diyalektik düşüncenin temelinde görmektedir. Hegel’e göre, “Diyalektik bu yüksek anlamda, gerçekten Platoncu’dur; kurgusal olarak olumsuz bir sonuca varmaz, çünkü o, kendi kendilerini ortadan kaldırmış olan karşıtların birliğini gösterir” (a.e., 52). Platon felsefesi örneğinde, kendi kurgusal felsefesinin ilk örneğini ve biçimlendirilişini gören Hegel, kurgusal felsefeyi, karşıtların birliğini dile getiren, kurgusal ya da olumlu bir diyalektik olarak tanımlar.

Sonuç olarak Hegel felsefesine bütünlüğü içinde bakacak olduğumuzda, diyalektiğin, düşüncenin tarihsel süreci içindeki Platon felsefesinde doruğuna ulaşmış olan tüm bu gelişimi bize sadece diyalektiğin olgusal ve düşünsel tarihsel oluşumunu göstermekle kalmamakta, aynı zamanda onun mantıksal gelişim sürecini de ortaya koymaktadır. Bu süreç, düşüncenin, ilk ulam olarak Varlık’tan başlayan, kendi kavramsal açınımlı içinde gelişen sürecidir. Hegel, *Mantık Bilimi* yapıtında, dizgesel bir anlayışla ortaya koymuş olduğu Varlık, Yokluk ve Oluş diyalektiğini, bu sürece koşut gelecek bir biçimde, önce Parmenides, daha sonra bir olumsuzlama evresi olarak Zenon ve her ikisinin birliğinden oluşan Herakleitos felsefeleri aracılığıyla sunmaktadır. Diğer yandan Hegel, olgusal aynı zamanda ussal olan gerçekliği duyusal dünyanın ötesinde mutlak bir gerçeklik olarak kabul etmenin yanı sıra, bir varlık ve bilgilene süreci olarak gerçekliği kendi içinde sınırlandırmadan, karşıt düşünceler aracılığıyla bütünlük içinde kavramaya olanak sağlayan Platon’un diyalektiğini düşüncenin nesnel gelişimi açısından önemli bir aşama olarak görmektedir.

Hegel's Dialectic of Being, Nothing and Becoming in the Historical Process of Thought

Abstract

Hegel views that entire thought and historical reality is a result of a dialectical process. Reality as a whole as well as history of thought evolved from this *absolute idea*. This dialectical process is one that is rational and historical. In Hegel's philosophy, dialectic determines the contents of factual reality and thought. Hegel saw dialectical thinking or logic as an entity which is not a tool to grasp external reality only. Hegel called his philosophy as a *system of science* which aims to describe reality as it really is. Science focuses on the existing reality directly or within the dialectical process of every stage of consciousness while bringing and exhibiting the totality of reality in a systematic structure. Hegel argued that the content of existing reality is dialectical and rational in a way that its philosophy is based on rationality. He further described philosophy as a reality that is apprehended in the mind at the level of an objective science.

Hegel argued that philosophy is an expression of reality notwithstanding believing that the history of philosophy is dialectical in unfolding the same reality as a total *absolute Idea*. Hegel formulated this entirety of thought; his *system of science*, which is closely associated with the philosophers' views that came before him as a synthesis of thoughts. In this respect, Hegel only followed and represented the development of the Idea in the course of time.

Dialectical process is the basis of all reality. Hegel described this process through the trilogy of dialectics. The initial stage of the system of science is the most abstract reality (which is in itself a situation). This stage consists of logic and ontology. Hegel started this system of development process with *Being* which is the basis of this process as the first general concept or category. *Nothing* and *Becoming* follows this first concept. At the same time this process corresponds with another triple phases which consist trilogy of phases the reason or developmental process of the dialectic thinking such as *Abstract-Understanding*, *Dialectic-Negative Reason* and *Speculative-Positive Reason*. Hegel considered that parallel to these phases of dialectic, there is the history of philosophy which includes the development of dialectical thought in history. Hegel's positive phase is called the *Speculative Philosophy* which, by himself, is distinguished from those abstract phases opposing each other. The dialectical progress that is a first one of these is called *Traditional Metaphysic* and then the second one is *Critical Philosophy* which is a negative stage that is a result of modern skepticism. The symbol of the final step of this phase is a reached at the stage of synthesis which is dissolved from its opposition to that in itself in the external-world.

This study focuses on Hegel's interpretations of the beginnings of his system of philosophy and ancient Greek philosophy. Interpretations of Hegel's Greek philosophy is based on Hegel's system of thought which should be taken into consideration within his own system of philosophy so as to properly understand Hegel's systematic analysis of and commentary on Greek philosophy. The beginning of such philosophy overlaps with the beginning of the dialectical thinking process. For this reason, Hegel found that the beginning of philosophy and as well as dialectic in the philosophy of Parmenides constituted the most

abstract conception of being. The beginning philosophy of history with Parmenides' concept of being is also corresponded with the initial expansion of Hegel's system of philosophy or science. Hegel considered the original beginning of philosophy in Parmenides' ontology as he evaluated the philosophy of Zeno and Herakleitos as the original basis of dialectical thinking along with Parmenides. According to Hegel, the original dialectical thinking started with Parmenides and Zeno's philosophy, followed by Herakleitos and Plato's philosophies that take the form of the objective content as pure science that reached its highest stage in ancient Greek philosophy. Hence, this article evaluates Hegel's commentary on philosophy of early philosophers in the context of Hegel's *Being*, *Nothing* and *Becoming* dialectic that corresponds with the question of reality. Furthermore, this study also aims to demonstrate how Hegel justified or confirmed his dialectical philosophy through his discussion of the history of ancient Greek philosophy.

Keywords

Hegel, Dialectic, Understanding, Reason, Ancient Greek Philosophy, Being, Nothing and Becoming.

KAYNAKÇA

- ARISTOTELES (1985) *Metafizik*, Cilt I, çev. Ahmet Arslan, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ARISTOTELES (1989) *Organon V - Topikler*, çev. H. R. Atademir, İstanbul: MEB Yayınları.
- BERTHOLD-BOND, Daniel (1989) *Hegel's Grand Synthesis: A Study of Being, Thought, and History*, Albany: SUNY Press.
- GADAMER, Hans-Georg (1976) *Hegel's Dialectic: Five Hermeneutical Studies*, trans. and with an introduction by P. Christopher Smith, New Haven and London: Yale University Press.
- HEGEL, G. W. F. (1955a) *Hegel's Lectures on The History of Philosophy*, Volume One, trans. by E. S. Haldane, New York: The Humanities Press.
- HEGEL, G. W. F. (1955b) *Hegel's Lectures on The History of Philosophy*, Volume Two, trans. by E. S. Haldane and Frances H. Simson New York: The Humanities Press.
- HEGEL, G. W. F. (1966) *Hegel's Science of Logic*, trans. by W. H. Jonston and L. G. Struthers, New York: Humanities Press.
- HEGEL, G. W. F. (1976) *Bütün Yapıları (Seçmeler) I*, çev. Hüseyin Demirhan, Ankara: Onur Yayınları.
- HEGEL, G. W. F. (1986a) *Seçilmiş Parçalar*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HEGEL, G. W. F. (1986b) *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- HEGEL, G. W. F. (1988) *Hegel Lectures on the Philosophy of Religion*, One-Volume Addition *The Lectures of 1827*, Edited by Peter C. Hodgson, trans. by R. F. Brown, P. C. Hodgson, and J. M. Stewart with the assistance of H. S. Harris, London: University of California Press.
- HEGEL, G. W. F. (1991) *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I: Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- HEGEL, G. W. F. (2008) *Mantık Bilimi (Büyük Mantık)*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- MARCUSE, Herbert (1989) *Us ve Devrim: Hegel ve Toplumbilimin Doğuşu*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- PINKARD, Terry (1988) *Hegel's Dialectic: The Explanation of Possibility*, Philadelphia: Temple University Press.
- PLATON (1985) *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PLATON (1989) *Parmenides*, çev. Saffet Babür, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- PLATON (1996) "Sofist (Varlık: Dil Üstüne)", *Diyaloglar II*, çev. Ömer Naci Soykan, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- STACE, W. T. (1955) *The Philosophy of Hegel: A Systematic Exposition*, New York: Dover Publications.
- STACE, W. T. (1976) *Hegel Üstüne*, çev. Murat Belge, İstanbul: Birikim Yayınları.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Şahin (1985) *Felsefe ve Diyalektik*, Ankara: Maya Yayınları.